

PAPER DETAILS

TITLE: MODERN TOPLUMDA DURKHEIM VE WEBER KARSILASTIRILMASI

AUTHORS: Hakan Kulak

PAGES: 53-74

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4259941>

To cite this article: Kulak, H. (2024). Modern Toplumda Durkheim ve Weber Karşılaştırılması. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 8(2), 53-74

Submitted: August 02, 2023

Accepted: July 05, 2024

MODERN TOPLUMDA DURKHEİM VE WEBER KARŞILAŞTIRILMASI

Hakan Kulak¹

ÖZET

15. yüzyıl itibariyle ortaya koyulmaya başlanan ve sonrasında dünyaya yayılan ekonomik merkezli yeni toplumsal ilişkiler, toplumsal yapının değişmesinin zeminlerini oluşturmaya başlamıştır. Özellikle sanayileşme, teknik ve teknolojiadaki devrimlerden sonra modern dünyanın ortaya çıkışı hızlanmıştır. Modern dünyanın ortaya çıkmasında ekonomik faktörlerin yanı sıra, toplumsal, siyasal ve kültürel etmenlerin de önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu koşulların özellikle batı dünyasında ortaya çıktığı belirtilmektedir. Batı’da 17.yüzyıl içinde modernleşmenin gün yüzüne çıkması, batıdaki değişimin göstergesi olarak nitelendirilmektedir. Sonrasında modernleşmenin her alana yayılmasıyla batı da yeni bir toplum düzeni oluşmaya başlamıştır. Sanayi devrimi ile hız kazanan kentleşme ile birlikte yeni bir toplum yapısı oluşmaya başlamıştır. Sanayileşmenin bir sonucu olarak meydana gelen kentlerde iş imkânlarının yaygın hale gelmesiyle, bireyler için cazip bir mekân olma durumuna gelmiştir. Bu durum da nüfusun kentlerde yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir.

Kentlerde ortaya çıkan bu tablo, birtakım problemlerin oluşmasına neden olmuştur. Kırsal mekânlardan göç eden bireyler kentlerde yoğunlaşmaya başlamış, kentlerde yeni bir toplumsal yapı oluşturmaya başlamıştır. Modern kentler olarak nitelendirilen sanayi kentleri, yeni bir yaşam biçiminin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Kentlerde oluşan yeni yaşam biçimi toplumda yeni bir düzenin oluşmasını beraberinde getirmiş ve bireylerin bu düzen içinde, toplum içinde nasıl bir konum aldığı sürekli tartışma konusu olmuştur. Bireyler kentlerde oluşan farklı toplumsal yapıların, çeşitli grupların içinde kendisine yer bulma arayışına girmiştir. Ortaya çıkan bu kaotik durum da toplumda ve toplumu oluşturan bireylerde birtakım

¹ hakan_frantez@hotmail.com

sorunların oluşmasına yol açmıştır Sosyoloji ise özellikle batıda ortaya çıkan bu süreci yakından izlemiş ve ortaya çıkan problemlere çözüm üretmeye çalışmıştır. Makalenin amacı, modern toplumun oluşma sürecini aynı zamanda oluşan modern toplumda ortaya çıkan toplumsal problemlere klasik sosyologlar olan Durkheim ve Marx temelinde ele almaya çalışmıştır. Emile Durkheim ve Karl Marx'ın düşünceleri temelinden bu sorun ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Durkheim ve Marx üzerinden kavramlar kullanılarak konu açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Modern Devlet, Klasik Dönem, Toplumsal Dayanışma, Yabancılaşma, Emile Durkheim, Karl Marx.

COMPARISON OF DURKHEIM AND WEBER IN MODERN SOCIETY ABSTRACT

The economic-centered new social relations, which started to be revealed as of the 15th century and spread to the world afterwards, started to form the basis of the change in the social structure. Especially after industrialization, technical and technological revolutions, the emergence of the modern world has accelerated. In addition to economic factors, it is seen that social, political and cultural factors also play an important role in the emergence of the modern world. It is stated that these conditions have emerged especially in the western world. The emergence of modernization in the West in the 17th century is described as an indicator of the change in the West. Afterwards, with the spread of modernization in all areas, a new social order began to form in the West. With the urbanization that gained speed with the industrial revolution, a new social structure began to form. It has become an attractive place for individuals as job opportunities have become widespread in cities that have emerged as a result of industrialization. This situation brought about the concentration of the population in the cities.

This picture that emerged in the cities caused some problems to occur. Individuals who migrated from rural areas began to concentrate in the cities and started to form a new social structure in the cities. Industrial cities, which are described as modern cities, paved the way for the formation of a new life style. The new life style in the cities brought about the formation of a new order in the society, and the position of individuals in this order and in the society has been the subject of constant discussion. Individuals have sought to find a place for themselves in different social structures and various groups in cities. This chaotic situation that has

emerged has led to the formation of some problems in the society and in the individuals who make up the society. The aim of the article is to deal with the formation process of modern society and the social problems that arose in the modern society, on the basis of classical sociologists Durkheim and Marx. This problem has been tried to be revealed on the basis of the thoughts of Emile Durkheim and Karl Marx. The subject has been tried to be explained by using concepts over Durkheim and Marx.

Keywords: Modern State, Classical Period, Social Solidarity, Alienation, Emile Durkheim, Karl Marx.

GİRİŞ

Dünya'nın tarihsel gelişimine bakıldığında, bütün toplumların belirli değişimleri geçirdiği görülmektedir. Eski çağlardan günümüze gelene dek Dünya'da yaşanan önemli toplumsal olayların toplumları etkilediği ve değişimlerine zemin hazırladığı görülmektedir. İlk çağdan orta çağa ve sonrasında yaşanan coğrafi keşiflerin özellikle batı dünyasındaki değişimini görmezden gelmemek mümkün değil. Sonrasında dünya tarihi için önemi çok fazla olan sanayi devrimi, devrimin sonrasında toplumsal yapılarda yaşanan değişimler, yeni bir düzenin başlangıcı olarak görülmektedir. Modern dönem olarak nitelendirilen bu dönemde, sanayileşme ve sonrasında kentlerdeki hızlı nüfus artışı kentlerde oluşan yoğun nüfus, beraberinde birçok sorunu getirmiştir. Aynı zamanda ortaya çıkan bu durum bireylerin yaşam biçimlerinde de değişimlere neden olmuştur. Artık kırsal yaşamın tarımcı toplumu geride kalmış, sanayileşmiş, fabrikaların ve ticari faaliyetlerin yüksek düzeyde gerçekleştiği modern kentler ortaya çıkmaya başlamıştır. Makineleşme ve teknolojinin de gelişmesiyle özellikle kentlerde iş gücü ihtiyacının niteliği değişmeye başlamış, uzmanlaşmış iş kollarının da oluşmasıyla uzmanlaşma önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Makineleşme ile beden gücünün yerini, makine almış, nitelikli iş gücü elemanı ihtiyacı çoğalmıştır. Yaşanan bu durum belirli bir grubun işsiz kalmasına neden olmuştur. Kentlerde ortaya çıkan bu kaotik yapı toplum dinamiklerinin de zayıflamasına neden olmuştur. Toplumda bireyler daha rekabetçi bir duruma gelmiştir. Modern toplum, bireyler arasında hırsın, çatışmanın, kargaşanın yaşandığı bir düzen almaya başlamıştır.

Geleneksel dönemdeki yardımlaşma, dayanışma, konsensüs modern toplumda yerini rekabete bırakmıştır. Modern toplum çatışmanın yaşandığı bir yapıya

bürünmeye başlamıştır. Modern öncesi dönemde değerler, normlar, inanç biçimleri, yaşam biçimi toplumsal temelli ve toplumsal dinamikler çerçevesinde gelişmekteyken, modern toplumda artık bireyin ön plana çıktığı görülmüştür. Ön plana çıkan birey, aynı zamanda toplumda yalnızlaşmaya ve kendisini karmaşık bir toplumda bulmaya başlamıştır. Modern dönemde birçok meslek gruplarının çıkması, bu alanlarda uzmanlaşmaya gidilmesine neden olmuştur. Böylelikle her birey kendi alanında faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. Bu durum bireylerin birbirlerine karşı daha bağımlı olmalarına neden olmuştur. Birbirlerine bağımlı olan bireyler iş bölümü yaparak dayanışma yolu ile sorunların üstesinden gelmeye çalışmıştır. İş bölümü aracılığıyla oluşan dayanışma ruhu modern toplumda sorunların çözülmesine yardımcı olmuştur. Bu toplumda çatışmayı ve düzensizliği önleyen iş bölümü ve ortaya çıkan dayanışma gücüdür. İş bölümü olmadığında toplumda anomi oluşabilmektedir. Sosyolojinin kurucu babalarından olan Durkheim ve Weber’de modern topluma yönelik incelemelerde bulunmuş ve analizler yapmışlardır. Weber, modern toplumun kapitalist rasyonel toplum olduğunu, bu toplumda her şeyin keskin bir sınırla çizildiğini, kuralların belirgin bir biçimde belirlendiğinin altını çizmiştir. Weber, modern toplumun yeni bir yaşam biçimini ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Protestanlık ile ortaya çıkan kapitalizm, yeni bir yaşam tarzını sunmaya başlamıştır. Aynı zamanda Weber, modern toplumun rasyonelleşmiş bürokratik bir toplum biçime sahip olduğunu dile getirmiştir. Katı bir hiyerarşi, statü ve belirli bir sınıf sisteminin olduğu, kuralların belirgin bir biçimde çizildiği, insanların bu katı kurallar çerçevesinde yaşamlarını sürdürdüğü bir yapıdan bahseder ve bireylerin adeta “çelik kafes” içine hapsedildiğini belirtir. Weber gibi Durkheim’da modern toplumla ilgili analizler yapmış ve modern toplumu organik dayanışmacı toplum tipi olarak nitelendiriyor. Organik dayanışmacı modern toplum yapısı artık birebir iliklilerin daha sınırlı olduğu, birçok bireyin aynı işi yapmasından ziyade her bireyin kendi iş kollarında çalıştığı bir toplum ortaya çıkmıştır. Modern öncesi dönemdeki ortak değer, normların işlevini yitirmesi, birçok toplum yapısını ortaya çıkması farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Modern toplum farklılıkların yoğun olduğu, değer ve normların çeşitlilik gösterdiği, uzmanlaşma ve bürokratik yapıların etkin olduğu rasyonel bir toplum olarak ifade edilmektedir.

MODERN TOPLUM

Orta Çağ süresince üretim tarzı olarak tarım merkezli bir ekonomi faaliyeti sergileyen ve bu şekilde ayakta durmaya çabalayan batı dünyası, siyasal bakımdan çeşitli egemenlik çeşitleriyle yönetilmiştir. Modern öncesi dönemde feodal bir anlayışla yönetilen batı, belirli bir grubun egemenliğine dayalı bir yönetim biçimiyle yönetilmekteydi. Sınıflı bir toplum yapısının var olduğu feodal dönemde toprak sahibi olan aristokratlar, aristokratların sahip olduğu toprakları ekip biçmekle görevli olan köylüler ve kendisini feodal düzenin hâkimi olarak gören kiliseden oluşan bir sınıfsal yapı bulunmaktaydı. Feodal sistem hem ekonomi hem de siyasal açıdan belirli bir zümrenin egemenliğine dayanmaktadır. Fakat teknik ve teknolojiadaki gelişmeler bazı yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Uzun yolculuklara dayanıklı hale getirilen gemilerin inşa edilmesi, Ümit Burnu ve Amerika'nın keşfedilmesi gibi önemli sonuçların oluşmasını sağlamıştır. Batı'nın bu imkânları kullanması Doğu'ya doğrudan ulaşabilinmesini sağlamıştır. Okyanus ötesine yolcuların sıklaşmayla, batı beklediğinden daha kısa bir zamanda zenginliğe kavuşma olanağını yakalamıştır. Yeni bir kıtanın keşfedilmesiyle birlikte; Amerika bütün zenginlikleriyle beraber, aynı zamanda insan gücü de dâhil olmak üzere, bir bütün olarak bu topraklara egemen olmuştur (Huberman, 1995: 179).

Coğrafi keşifler sonucunda imkânların oluşması ile birlikte tarımsal faaliyetler önemini yitirmeye başlamıştır. Bu durum yeni bir dönemin başlangıcı olarak nitelendirilmektedir. Coğrafi keşifler sonucunda oluşan zenginlikler Batı'ya ticaret vasıtasıyla aktarılmaya başlamıştır. Aristokratlar artık yavaş yavaş güçlerini kaybetmeye başlamıştır. Batı dünyasının kendi dışındaki ülkelerle kurduğu yeni ilişki sistemi, yeni bir siyasal modelinin de yaratılmasının önünü açmıştır. Oluşan yeni dünya düzeninde monarşiler güç kaybetmeye başlamış, ulus-devletler eşliğinde modern devletler ortaya çıkmaya başlamıştır (Fildiş, 2018: 1861). Batılı modern devletin kaynağı, 16. yüzyıl ile birlikte ortaya çıkan coğrafi keşifler süreci diyebiliriz. Coğrafi keşiflerle birlikte Batı Avrupa'sında sömürgecilik politikaları gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Coğrafi keşiflerde Akdeniz merkezli olarak ilerlemeye başlayan dünya ticaret sistemi, okyanusların üzerinden işlemeye başlamıştır. Bu durum geleneksel değerlerin önemini kaybetmeye başladığını göstermektedir. Geleneksel değerlerin ötesinde yeni bir düzenin tarih sahnesine çıktığını görmekteyiz. Bu yeni gücün aktör ülkeleri Portekiz, İspanya, İngiltere, Fransa, Hollanda gibi devletlerdir. Ülkeler arası ilişkilerde belirleyici faktörün

sömürgecilik olduğu nitelendirilmektedir. Özellikle İspanya ve Portekiz, modern dönemin ilk büyük güçleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Altun, 2017: 29).

Modern devletin oluşum sürecinde kentlerin önemli bir payı bulunmaktadır. Kentlerin oluşumu ve dinamik bir biçimde gelişimiyle modern devletin en önemli güçlerinden birini oluşturmaktadır. Kentlerin oluşum sürecine bakıldığında, ilk kentlerin ilkel birer köyler olduğu düşüncesi dile getirilmektedir. Bu alanlarda artan nüfusun kentsel özellikler gösterdiği yönünde kesin bilgiler bulunmamaktadır. Kentlerin oluşumunun da salt bir nüfus artışıyla açıklanamayacağı görüşü yaygınlık kazanmaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında Antik dönemde de, Mezopotamya'da, Mısır, Anadolu, Yunanistan gibi ülkelerde de birçok kentlerin varlığından söz edilebilmektedir. Fakat burada oluşan kentler, bugünkü modern kentlerin niteliklerine uygun bir kriter taşımamaktadır. O dönemde hükümler olarak nitelendirilen efendinin egemenliği mevcuttu. Hükümler aynı zamanda siyasi varlığın temsilcisiydi. Kentler ve kent devletleri aynı anlamda kullanılmaktaydı. Aynı zamanda kentlerde yaşayan bireyler tebaa durumundaydı. Batı Avrupa'da yaşanan değişimler, toplumsal olaylar kentlere de yansımıştır. Özellikle sanayileşme ve teknolojinin getirdiği yeniliklerle mesleki uzmanlık artmaya başlamış, katmanlaşmaya başlayan kent nüfusunda tüccarlar, zanaatkarlar, yoksullar sınıfı ortaya çıkmaya başlamıştır (Çınar, 2013: 30).

Modernlik, bireylerin kendi yaşamlarını nasıl tanımladıkları ile ilgilidir. Modernlik yaşamın ortak bir akıl ile nasıl yürütüleceğine yanıt aramaktadır. Bireylerin ihtiyaçlarını, istek ve beklentilerini nasıl karşılayacağına ve ortaklaşa yaşamı nasıl yöneteceklerine atıfta bulunmaktadır. modern yaşamın bireylerin özerkliğine vurgu yaptığı bilinmektedir. Bu özgünlük ile birlikte modern toplumun kurumsal bir yapısının da olduğu da dile getirilmektedir. Bir yandan özerk olduğunu dile getiren bireyler, diğer taraftan da kurumların egemen bir rol oynaması modern toplumun unsurları arasında yer almaktadır. Modern toplum, piyasa egemenliğine dayalı ekonomik bir sisteme dayalı, ulus merkezli bir yapıya sahip olduğu belirtilmektedir. Modernlik; işlevsel olarak farklılaşmaya dayalı, bireyin özgürlüğü ve rasyonelliğini geliştirme çabası içinde olduğunu dile getirmiştir fakat modernliğin aslında verdiği bu sözü tutamadı da belirtilmiştir. Weber'de rasyonel egemenliğe eleştirel bir tutum takınmıştır ve rasyonel egemenlikle birlikte dünyanın büyümesinin bozulduğu yorumunu yapmıştır. Aynı zamanda bürokratik örgütlenmenin de eleştirisini yapmıştır. (Wagner, 2013: 5-9).

Durkheim, modern toplumu tanımlarken, toplumların belirli aşamalardan geçtiğini ifade etmiştir. Tarihsel bir çizgi izleyen bu yapı, toplumun değişimine zemin hazırlamıştır. Özellikle modernleşme ile birlikte toplumların tutum, davranış, yaşam biçimlerinde de önemli değişimler olduğunu ifade etmiştir. Modern toplumun oluşumuyla birlikte toplum artık mekanik dayanışmayı terk etmiş, yerine organik dayanışma gelmiştir. Durkheim toplumu tarihsel bir çizgide ele almış ve ortaya çıkan toplumsal sorunlar, toplumun değişmesine neden olan önemli olaylar tarih sahnesinde önemli bir yer işgal etmektedir. Özellikle sanayi devrimi onun ardından teknolojiye yaşanan önemli değişimlerle birlikte kentler yeni hal almıştır. Özellikle kırsal alanlardan kentlere göç eden bireyler kentlerde nüfusun yoğunlaşmasına neden olmuştur. Aynı biçimde fabrikaların artışı ve makinenin gelişimiyle yeni iş kolları ortaya çıkmıştır. Çeşitli iş kollarının ortaya çıkmasıyla uzmanlaşma ve iş bölümü yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Mekanik dönemdeki gibi bireyler artık aynı işi yapabilme kabiliyetinde değildir. Herkesin bir uzmanlığı ve yapabileceği işler çerçevesinde ayrılmıştır. Geleneksel toplumdaki basit toplumsal yapılar, modern toplumlarda karmaşık iş bölümüne bırakmıştır. Durkheim, modern toplumlarda ortaya çıkan kaos ve kargaşa durumunda, toplumsal düzenin nasıl kontrol edileceğine yönelik soruya cevap olarak iş bölümü demiştir. Toplumda oluşan herhangi bir anomi durumunda iş bölümü vasıtasıyla bireyler bu sorunu çözebileceğini belirtmiştir. Geleneksel toplumlarda cemaatlerin egemen olduğunu, bu toplumlarda yüz yüze iletişimin güçlü olduğunu aynı zamanda samimi ve yakın ilişkilerin geliştiğini belirtmiştir. Herkes aynı işi yapmaktadır. Örnek vermek gerekirse, geleneksel toplumlarda genellikle herkes avcı ve çiftçilik yapmaktadır. Durkheim, mekanik toplumlarda kolektif bilincin ve uyumun organik topluma göre daha fazla olduğunu belirtmiştir (Slattery, 2018: 114-115).

Durkheim, toplumun yapısının iş bölümü ile belirlendiğini dile getirmiştir. Mekanik dayanışmadan, organik dayanışmaya geçiş ile tarihsel bir evrim teorisini ortaya koymuştur. Organik toplumda iş bölümünün, mekanik topluma göre daha fazla olduğunu ve bireylerin bu anlamda birbirine daha fazla bağımlı olduğunu vurgulamıştır. Oysaki modern toplumda bireylerin daha özerk olduğunu, bireyin ön plana çıktığını ifade etmiştir. Birey bir taraftan modern toplumda daha özerk bir konuma sahipken nasıl birbirine daha bağımlı olacaktır. İlk bakışta bir çelişki var gibi görünsede, bu sorunun cevabını iş bölümünde bulabiliriz. Buradaki zıtlığı çözümleyen şey, iş bölümünün durmaksızın büyüyerek gelişmesi ve bunun

sonrasında da toplumsal dayanışmaya dönüşmesi olarak değerlendirilebilir. İş bölümünün, toplumsal dayanışmaya katkıda bulunmasının ana faktörünün ahlaki değere yaptığı vurgu olduğu nitelendirilmiştir. Birey, kendi maddi ihtiyaçlarını karşılayarak olabilmeye karşın, dostluk ve cemaat ilişkisiyle yakın bağlantı içerisindedir. Durkheim, iş bölümünün gerçek amacının iki veya ikiden daha çok bireyin arasında gerçekleşen dayanışma duygusunu yaratmak olduğu düşüncesini ifade etmiştir (Swingewood, 2020: 119-120).

DURKHEIM VE MODERN TOPLUM

Durkheim, sosyolojinin kurucuların biri olarak nitelendirilmektedir. Özellikle sosyolojinin bağımsız bir disiplin olarak gelişmesini sağlamaya çalışmıştır. Aynı zamanda sosyolojide ilk kürsünün sahibi olma özelliğini de göstermektedir. Yapısal işlevselciliğin kurulmasında da önemli bir katkısı olmuştur. Babası Musevi din lideri olmasından dolayı, onun da aynı yoldan gideceği düşüncesi hâkimdi. Fakat Durkheim, genç yıllarında Katolikliği tercih etti. Bütün ilgisini akademik bir alana yoğunlaştıran Durkheim, Almanya’da bulunduğu dönemlerde sosyal bilimler ve fizyoloji gelişmelerinden etkilendi. Genel olarak temel çalışmalarının çoğunu 1887-1902 yıllarının arasında üretmiştir. 1902 senesinde Paris’ten davet almıştır ve Sorbonne Üniversitesi’ne sosyal ilimler profesörü olarak atanmıştır. Sosyolojideki ilk kürsünün sahibi oldu (Slattery, 2018: 33).

Durkheim, Fransız ekolünün yanı sıra genel anlamda sosyoloji tarihinin tartışılmaz en önemli isimlerindendir. Bundaki en büyük faktör, Durkheim’in istemli bir biçimde sosyolojiyi kurmaya, tanıtmaya, kabul ettirmeye, meşrulaştırmaya ve kurumsallaşma arayışına girmektedir. Bütün yaşamı sosyolojiyi var etmeye yönelik çalışmalarla doludur. Saint-Simon ve Comte’un Durkheim’e çok şey borçlu olduğu düşüncesi yaygınlık kazanmaktadır. Durkheim sosyolojiyi; özgün bir obje, metodoloji ve epistemolojiye kavuşturmuştur. Paris’in en meşhur mekânları içinde yapılan bir disiplin olmaktan kurtarmış, üniversitelerde ampirik verilere dayanan akademik bir meslek yapısına dönmüştür. Durkheim, yaşadığı dönemin sorunlarına yönelik toplumsal çözümlemeler yapmıştır (Ünsaldı ve Geçgin, 2021: 118).

Durkheim, büyük ölçüde aydınlanma ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. O, bilimsel araştırmalara dayalı rasyonalist bir tavır temsil ediyordu. Aynı zamanda kilisenin sorgulanmasını dile getiriyordu bununla birlikte ülkesine sıkıca bağlı

milliyetçi çizgideydi. Durkheim'in asıl amacı Fransız toplumunun sosyal ve politik sorunlarıyla ilgilenmekti. Sosyolojizm düşüncesini geliştirmekle birlikte pozitivizmi rafine etmiştir. Sosyolojizm toplumu bir gerçeklik olarak görme eğilimi göstermektedir. Aynı zamanda bilimsel yöntemi bütün alanlarda uygulanabilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Pozitivizme bağlılığından dolayı, toplumu çoğu zaman şekleştirmektedir. Toplumu edilgen, pasif değil; büyümekte olan, gelişen, sürekli hareket halinde olan, gözlemlenebilen bir gerçeklik olarak nitelermektedir. Durkheim, sıkı bir pozitivist olarak bilgilerin temel kaynağının olgular olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda olgularında empirik gözlemler sonucunda ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra istatistiksel yöntemlerin sistematik biçimde kullanmış olan ilk kişi olduğu bilinmektedir (Goodwin ve Scimecca, 2018: 153-154).

Durkheim'de Comte gibi toplumu anlayabilmek için pozitivist bir sosyal bilim anlayışının uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Sosyoloji de aynı fizik, kimya gibi bilim dallarında uygulanan doğa bilimi yönteminin sosyolojide de geçerli olması gerektiğini vurgulamıştır. Sosyolojinin nesnesinin ve ona uyan bir yöntemi tespit etmeyi amaçlamaktadır. Sanayileşmedeki, intihar, din, ahlak bunların yanı sıra sosyoloji metodolojisi ile ilgili konularda yapmış olduğu katkılar büyük tartışmalara yol açmıştır (Bozkurt, 2021: 34). Durkheim, sosyolojiyi psikoloji biliminden ayırt edebilmek amacıyla sosyolojiyi, bireyin psikolojine indirgenemeyecek toplumsal olguların araştırılmasına önem vermektedir. Toplum, bireye indirilemeyecek toplumsal olguların etkisi altındadır. Fransız akademik çevrede oldukça tartışılan bu düşünce; Tarde gibi önemli isimler karşı çıkış yapmıştır. Durkheim ile birlikte çalışan Celestin Bougle, Durkheim ve Tarde arasında geçen bu çekişmeyi “meşhur düello” olarak adlandırmıştır. Bu tartışma sosyolojinin bireye mi ya da topluma mı odaklanması gerektiği ile yapılan bir tartışmaydı. Durkheim'e göre bireyin dışında var olan bir gerçeklik vardır. Bu gerçeklik insandan bağımsız bir biçimde gelişen inançlar, değerler, düşünceler sistemi ve bireyin bilincinin oluşmasında önemli bir etkisi vardı. Aynı zamanda Durkheim sosyolojiyi felsefeden ayırabilmek için ise sosyolojinin ampirik çerçevede ilerlemesi gerektiğini vurgulamıştır (Ritzer ve Stepnisky: 2018: 77).

Toplumsal İş Bölümü-Modern Toplum İlişkisi

Durkheim, bireyler topluluğun nasıl toplumu inşa ettiği sorusunu sormuştur. Toplumun var olabilmesinin bir koşulu olan konsensusun toplumda nasıl sağlayabildiğine dair düşünceler geliştirmiştir. Durkheim bu sorulara dayanışma kavramından yola çıkarak, dayanışmanın iki tipinin olduğunu; bunların mekanik ve organik dayanışma olduğunu belirtmiştir. İki tip dayanışma tipini toplumu modern öncesi ve modern toplumun farkını açıklamak için kullanmıştır. Buradan da iki toplum biçiminin incelemesini yapmıştır. Mekanik toplumu; benzeşmeye dayalı, farklılaşmanın sınırlı olduğu, bireyler arası ilişkilerin genel olarak yüz yüze olduğu, bireylerin benzer düşünce kalıplarına sahip olduğu ve birbirlerinden çok az farklı oldukları bir toplum modeli olarak tanımlar. Modern öncesi dönemin toplum tiplemesini mekanik dayanışma ile yapmıştır. Buna karşın Durkheim'in ikinci tiplemesi olan organik dayanışmacı toplumu, modern toplumu tanımlamak için kullanmıştır. Burada farklılıklar ön plana çıkmaya başlamış ve farklı düşünce sistemleri yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Bireyler bu toplum biçiminde farklılaşmaya başlamıştır. Organik dayanışmanın modern toplumun bir ürünü olduğunu iddia eden Durkheim, bu toplumun farklılaşmaya dayalı bir temelini olduğu dile getirmiştir. Aynı zamanda farklılaşma ile kurulan bir dayanışmadan bahsetmektedir. Bireyler modern toplumda farklı mesleklerin de ortaya çıkmasıyla birlikte uzmanlaşmış yani bireyler artık farklılıklarıyla ön plana çıkmaya başlamıştır. Bireyler arası farklılaşma ile dayanışmanın ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bireyler modern toplumda artık birbirine daha fazla bağımlıdır ve belirli bir sistem, çeşitli meslek gruplarının birbirleri arasındaki etkili iletişimi ile dayanışma gerçekleşmektedir. İnsanlar modern toplumda birbirine daha çok bağımlı ve her bir bireyin kendine özgü bir işlevi vardır bu işlevler birbirine benzemeyen ve herkesin yaşamak için birbirleriyle dayanışma içinde olması gerekmektedir (Aron, 1986: 314).

Durkheim; mekanik ve organik dayanışma olarak iki tip toplum modelinden bahsetmiştir. İki farklı toplum modelini dayanışma ve iş bölümü açısından incelemiştir. Çünkü onun için toplumun var olabilmesi dayanışmanın gerekliliğine vurgu yapmıştır. Modern toplumdaki dayanışmanın ön koşulunun da iş bölümü olduğunu ifade etmiştir. Durkheim, modernleşme ile ilgili çalışmalarını bu kavramlar üzerine oturtmuştur (Kongar, 2007: 119). Modern toplumda ortaya çıkan heterojenlik, bireylerin farklı meslek dallarına yönelmesi, farklı yeteneklere sahip olması dayanışmanın ortaya çıkmasındaki itici güç olmuştur. Bireylerin toplumdaki

farklılaşmış yapısı, bireylerin birbirlerini tamamlayıcı bir unsur olduğunu göstermektedir. Gelişmiş modern sanayi toplumlarında farklılaşma, otonom bireyler arasındaki haklar ve ödevlerin sözleşmeli bir biçimde gerçekleşen iletişim temelinde oluşmaktadır. Bu doğrultuda mekanik dayalı toplumlarda bireylerin birbirine bağlı olmasında tek bir kıstas mevcuttur. Fakat organik toplumda ise insanları birbirine bağlayan, dayanışmayı artırmasını tetikleyen birçok etmen olduğunu dile getirmiştir. Organik dayanışmacı modern toplumlarda iş bölümünün varlığı, bireylerin toplumda tutunmasını sağlamıştır ve toplumsal bütünleşmenin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Modern toplumdaki oluşan ayrımlaşma, bu toplumlardaki kolektif bilinç düzeyini aşağıya indirmiştir. Bireylerin farklı düşüncelere sahip olması kolektif bilincin, modern öncesi döneme göre, modern toplumda daha az olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Modern organik dayanışma tipinde bireylerde oluşan farklı düşünme, farklı inanç ve değerler toplum içinde erimemektedir. Durkheim bunun cevabını iş bölümünde bulmuştur. İş bölümü bireylerin her birinin kendilerine özgü bir etkinlik alanlarının oluşumunu sağlamıştır (Durkheim, 2014: 164).

Modern öncesi toplumların yapısından dolayı özgürce gelişemeyeceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte modern toplumla birlikte bireylerin farklılaşması, düşüncelerini daha özgür biçimde ifade edebilme olanağını oluşturmuştur. Bu toplumlarda denetimin azalması, baskının da azalmasını beraberinde getirmiştir. Bu ortamda özgür olan bireyler, farklılıklarını daha rahat dile getirebilme imkânına sahip olmuştur. Toplumun baskıcılığının azalmasıyla, birey kavramı ön plana çıkmıştır sonrasında ise bu süreç hukuk sistemine doğru yönelmiştir (Durkheim, 2016: 81).

Durkheim'e göre toplum evrimsel bir biçimde ilerlemektedir. İşbölümü de bu tarihsel evrenin içerisinde kendisine yer bulmaktadır. Organik toplum olarak adlandırdığı modern toplum da iş bölümünün dayanışma duygusunu yarattığını dile getirmiştir. İş bölümünü toplumsal bir fenomen olarak niteleyen Durkheim, toplumu her daim bireye karşı ön plana çıkarmıştır. İster modern öncesi dönemi niteleyen mekanik toplum tipi olsun, isterse de modern dönemi niteleyen organik dayanışmacı toplum tipi olsun ikisinde de toplumun nasıl organize olduğunu, toplumsal bütünlüğün, uzlaşının nasıl oluşabileceğini ve bunun sürekliliğini sorgulamıştır. Toplumların evriminde demografik olarak belirli bir değişim süreci yaşanması gerektiğini vurgulamıştır. Modern toplumdan bahsedebilmek için belirli

kriterlerin oluşması gerektiğini nitelemiştir. Örneğin nüfus yoğunluğu ve sayısının artması, bunun sonucunda da insanlar arasındaki iletişimin artmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum da toplumsal yapının değişimine zemin hazırlamıştır. Toplumların nüfusları ve yoğunlukları arttıkça, insanların elde ettikleri veya etmeyi arzuladıkları kaynaklarda daralmalar yaşanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da toplum içerisinde çatışmalar ve rekabet ortamı oluşabilmektedir. Modern toplumda oluşması muhtemel çatışma ve rekabet ortamını, iş bölümüyle en seviyeye indirilmeye çalışılmaktadır. Bireylerin iş bölümüne yönlendirilmesi, alanlarında uzmanlaşması, farklı ürünleri üretebilme niteliğine sahip olmasından dolayı birbirleriyle mücadele etmeksizin daha iş bölümü işe yaşamlarını daha kolay hale getirebileceklerini düşünmeye başlarlar. İş bölümündeki artış; çatışma ve rekabeti değil, bireyler ve toplumlar arasındaki dayanışmayı artırmaya olanak sağlamaktadır (Durkheim, 2014: 304-310).

Mekanik dayanışmanın egemen olduğu toplumlarda, iş bölümü basit düzeyde gerçekleşmektedir. Bireyler özel görevlere ve çeşitli rollere sahip değildir. Burada oluşan iş bölümü sınırlıdır ve daha çok yaş ve cinsiyet üzerinden yapılmaktadır. Geleneksel beklentilerin yüksek olduğu bir toplum modeli çizilmektedir. Erkek bireylerin avlanması ve kadın bireylerin evde kalıp daha çok ev işleriyle uğraşması gibi sınıflandırmalar yapılmaktadır. Daha çok benzeşmeye dayalı olan bu toplum tipi sanayi öncesi dönemde yoğunluk göstermektedir. Modern öncesi dönemde daha çok dini referansların da ön plana çıktığı görülmektedir. Daha çok dini referansların yoğunluk kazandığı bu toplumda. Benzeşmenin yoğun olduğu mekanik toplumda inanç, değerler, eğilimler, düşünceler, duygular da benzerlik göstermektedir (Dinçkol, 2001: 47).

Organik dayanışmanın hâkim olduğu toplumda, bu dayanışmanın ortaya çıkabilmesi için geniş ve yoğun bir iş bölümünün varlığından söz edilmektedir. Bu tarz iş bölümünün ve sonucunda ortaya çıkan dayanışmanın modern toplumun ürünü olduğu görülmektedir. Organik dayanışmada toplumun ileri düzeyde karşılıklı olarak bağımlılık yaşadıkları aynı zamanda sanayinin gelişmesi, nüfusun hızlı artışı, ahlaki ve maddi yoğunluk karakterize edildiği görülmüştür. Modern öncesi dönemde bireylerin dayanışması benzer davranışlar üzerinden şekil alırken, modern dönemde dayanışmanın gücü; bireylerin davranışlarının farklılaşmasında yani bireysel temelde yatar (Swingewood, 2020: 141). Modern toplumda uzmanlaşmanın artmış, işler küçük bölümlere ayrılmıştır. Uzmanlaşma salt birey üzerinde

gerçekleşmemiş; grupların, yapıların, kurumların içerisinde de uzmanlaşma yoğun bir biçimde yaşanmaya başlamıştır. Bu durum sonucunda modern toplumda bireyler ihtiyaçlarını giderebilmesi topluma bağımlı hale gelmiştir (Ritzer ve Stepnisky: 2018: 88).

Modern toplumda iş bölümünün ve uzmanlaşmanın yoğun olmasından dolayı, karşılıklı güvenin olduğu gözlemlenmektedir. Bireyler bu toplumda kendi başına yaşamlarını devam ettirebilme imkânına sahip değildir. İnsanlar günlük yaşam pratiklerini gerçekleştirebilmek için diğer insanlara muhtaç durumdadır. Örneğin evde oluşan bir arızada; düşünce olarak benzer inanışlara sahip olmasa da, bir doktorun tamirciye ihtiyacı bulunmaktadır. Aynı şekilde bu durum tamirci içinde geçerlidir. Toplumu oluşturan bireylerin farklı mesleklerde uzmanlaşmış olmasından dolayı iş birliği kaçınılmaz hale gelmektedir. Organik modern toplumlarda toplumu bir arada tutan gücün iş birliği olduğu söylenebilmektedir (Waters, 2008: 208).

Modern Toplum- İntihar İlişkisi

İntiharın ruhsal ve dıșsal faktörlere dayanarak ortaya çıktığı görölmektedir. Bireyin intiharının bireysel faktöre bağılı olmayan, dıș etmenlerin birleşimiyle oluşmuşsa çok daha etkili olduğu sonucuna varılabilir. İntihar girişimi, bireylerin genel ve doğıal eğilimlerini de harekete geçirebilmektedir. Ortaya çıkan bu durum, intihar oranlarının sosyal bir olgu olduğu kabul edilmektedir (Durkheim, 2021: 81). Durkheim, kendi sosyal teorisini gölgede bırakan bir çerçevede intihar kavramını incelememişti. Bunun tam tersi olarak anomi kavramını intihar ile ilişkilendirmesinde istatistiksel verilerden yararlanıyordu. Buradaki asıl amacı, sosyolojik bir problemten, monograf ortaya çıkması değıil, modern toplum analizi üzerine odaklanmıştır. Sanayileřen toplumun kültür analizini incelemek istemiştir. Toplumsal dayanışma problemleri, toplumu bir arada tutan bağıların ilişkisini konu edinmiştir. Durkheim dört çeşit intihar tipinden bahsetmektedir. Bencil ve anomik intiharlar modern sanayi toplumunda yoğun olarak görölen intihar tipi olduğunu dile getirmiştir. Modern toplumlarda; güçlü, toplumu düzenleyen belirli kalıp duygu, düşünce, norm ve değıerlerin bütünleştirici etkisinin fazla olmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir (Swingewood, 2020: 128).

Bencillik intiharı, değıerkâmlık intiharının zıt biçimde olanı olarak nitelendirilmiştir. Özellikle modern toplumda sayısını hızla arttığı görölen bencillik intiharı;

bireylerin bağılı olduğu topluluklara karşı kendisini ait hissetmemektedirler. Başlarına gelen zor durumlar karşısında grup desteğini de alamamaktadırlar. Bireyler sahip olduğu amaçlara ve yaşamında ulaşmak istediği değerlere belirli gruplar içinde gerçekleşmektedir. Bireylerin günlük yaşam pratiklerinde gerçekleştirdikleri eylemler gruplar içinde anlam kazanmaktadır. Aynı zamanda bireylerin duygu, düşünce ve değerleri; aile, meslek grupları, akademik gruplar, dinsel inanışlar içerisinde değer taşımaktadır. Bireylerin gruplara aidiyetleri ne kadar az düzeydeyse, yaşam da onlar için o kadar az değer taşımaktadır. Birey için yaşam amaçsız bir hal alabilmektedir. Örnek olarak evli bireylerin bekârlara göre intihar oranının daha az olduğu bilinmektedir. Buna ilave olarak evli ve çocuğu olan bireyler, evli çocuğu olmayan bireylere kıyasla intihar oranlarının daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Durkheim intiharı dinsel faktörler bazında da ele almıştır. Örneğin Protestanlıkta da bireyin öneminin vurgusu yapılmıştır aynı zamanda Allah’a hesap verme de bulunmaktadır. Fakat Durkheim, dinsel inanışların farklı toplumsal yapılarda farklı sonuçlara yol açtığını belirtmiştir. Protestanların; Fransa’da azınlık oldukları ve Almanya’da ise çoğunlukta oldukları görülmektedir. Fransa ve Almanya’daki Protestanlar intihar oranları bakımında kıyaslandığında; azınlıkta bulunan Fransa’daki Protestanların daha az intihar girişiminde bulunduğu görülmektedir. Azınlıkta olmanın etkisiyle, o bölgede dayanışmanın daha fazla olduğu vurgusunu yapan Durkheim, toplumun intihar da belirgin bir rol oynadığını belirlemiştir. Modern toplumda yaygınlık kazanan bencil intiharın; kentlerde artan nüfus, bununla birlikte kentlerde ortaya çıkan toplumsal sorunlar bireyleri kentlerde yalıtılmış hale getirmiş ve yalnız bireyler oluşmaya başlamıştır. Bu durumda bencil intiharın sayısının da artışlar yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Cole, 1999: 18-19).

Modern toplum yapısında meydana gelen ani değişimler, günlük yaşamda bireylere yol gösteren hedeflerin anlamlarının yok olmasına neden olacaktır. Bu durum da anomik intihara yol açacaktır. Toplumdaki hızlı değişimler veya bireyin toplumunda yaşanan hızlı iniş çıkışlar da anomik intiharın artışına neden olmaktadır. Örneğin maaşını alabilmek için çok çalışan bir birey, birden eline yüklü bir miktarda para geçtiğinde yaşam onun için anlamsız bir hale gelebilecektir (Cole, 1999: 21).

WEBER VE MODERN TOPLUM

Max Weber, sosyolojinin kurucu babalarından biri olarak nitelendirilmektedir. Sosyolojinin kurucu isimleri “Kutsal Üçlü” arasında yer almaktadır. Weber’in düşüncesi günümüze kadar ulaşmış ve hala etkisini yoğun bir biçimde hissettirmektedir. Günümüz sosyologları için de ciddi ölçüde ilham kaynağı olmaya devam ettirmektedir. Weber; Prusya, Erkurt’ta bir bölgenin avukatı ve liberal düşüncedeki bir politikacının oğlu olarak doğmuştur. Hukuk, tarih, ekonomi, müzik, felsefe gibi çok çeşitli alanlarda araştırmalar yapmıştır. 1892 senesinde Berlin Üniversitesi’nde hukuk fakültesi bölümüne doç. olarak ataması yapılmıştır. Çok zaman geçmeden Freiberg ve Heidelberg’te ekonomi politika profesörü olarak ataması gerçekleşti. Kapsamlı olan düşünsel ilgilerini sentezleme düşüncesine girdi ve giderek sosyolojiye yönelerek 1902 senesinde Alman Sosyoloji Derneği’nin kurucularından biri oldu. Bu yılların ardından Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu gibi temel çalışmalarını yazdı. Bunun yanında tamamlayamadığı Ekonomi ve Toplum isimli çalışmasını da yazmaya başladı. Weber 1. Dünya Savaşı dönemi içinde hastanede yöneticilik yaptı ve 1918 yılında kurulmuş olan Alman Demokrat Partisi’ne dâhil olarak tutkusu olduğu siyasetle ilgilenme olanağını yakaladı. Beklenmeyen bir zamanda zatürreden yaşamını kaybetti. Yaşamından sonra da eşi Marianne ve çevresi sayesinde aynı zamanda Parsons ve Schutz gibi yazarlar vasıtasıyla yaşatılmaya devam edildi. Weber’in sosyolojik teoriye katkıları oldukça fazladır ve önemlidir. Modern devlet üzerinde de önemli tespitleri olmuştur. Weber’e göre modern ruhun rasyonalitedir. Bu kavramdan yola çıkarak; din, bürokrasi, kapitalizm konularında araştırmaları önem kazanmaktadır (Slattery, 2018: 40-41).

Modern Toplum ve Rasyonalite

Rasyonalite, yönetimdeki otorite kaynaklarının geleneksel düzeyden yasal düzeye kayması olarak ifade edilebilir. Yasal otorite de itaat anlayışı yerine rasyonel düşünme egemen olmaya başlamıştır. Peygamber, kahraman arama çabası gibi karizmatik bir yeteneği olduğu düşünülen kişiler yerine rasyonel toplumda akılcı düşünce hâkimiyet kurmaya başlamıştır. Modern toplum ürünü olan rasyonelleşme bireylere özel anlam yüklemekten belirli yasalar çerçevesinde ve akıl yürütme aracılığıyla belirli standart işlevler yüklenmiştir. Rasyonel toplum, belirli kuralları ve belirli standartları olan modern toplumun dizayn edilmesi için

etkinliğini yoğunlaştırmaya başlamıştır. Modern öncesi dönemde görüldüğü gibi kutsal gelenek, baskılayıcı gelenek içinde belirli bir grubun egemen olduğu toplum biçimi modern dönemde işlevini yitirmiştir. Dini faktörlerle toplumda belirli bir konumda olan ayrıcalık sahibi kişiler, rasyonel toplumlarda işlevini yitirmiştir. Bunun yerine resmi görevlerde rasyonel olarak konulan normlar, yasalar ve karnamelerle toplum belirli bir sistematik içinde oluşturulmuştur (Weber, 1993: 255).

Weber'e göre rasyonalite, bireylerin seçimlerinde, eylemlerinde, kararlarında rasyonel ilkelere göre hareket etmesi olarak açıklanabilir. Bireyler ihtiyaçlarını maksimum düzeyde karşılayabilmek adına amaçlarını belirlemektedir. Bu amaçlara ulaşabilmek için en hızlı, kolay ve maliyeti en az araçları araştırarak istenilen amaca bireyler ulaşmak istemektedir. Bireyler yaptıkları tercihlerin sonucunu öngörebilmekte aynı zamanda beklenmedik durumlara karşı da hazırlıklı olmaktadır. Başka bir ifadeyle rasyonelleşme; belirgin bir eylemi, akılcı süreçten geçirerek eylemin bugünkü oluşun boyutları, öncesini ve sonrasını düşünerek harekete geçirir. Daha geniş boyutta ele alırsa; aklın birçok fonksiyonu bir arada sorgulayarak gerçekleşmesi olarak nitelendirilmektedir. Ekonomi, bilim, siyaset, hukuk, maliye, yargı, askeri sistem gibi bölümlerin organizasyonlarında, ilkelini tespit etme ve uygulama aşamalarında, işler bir hal almasında aynı zamanda denetlenmesinde etkin olarak rol oynaması gerektiği vurgulanmıştır. Rasyonellik olgusunda belirli kalıpların varlığından da bahsedilebilir. Bunlar; hesaplanabilir olma, denetlenebilirlik, mantıksal olabilme, bilimsellik, bilinçli ve sorgulayıcı, evrensellik ve sistematik olabilme gibi değerler olarak nitelendirilebilir (Çamlı, 2020: 16).

Weber'in Protestanlık incelemesi, kültürün önemini vurgulamaktadır. Kültür, toplumsal eylem ve toplumsal formasyonun gelişiminde önemli bir role sahiptir. Bundan dolayı salt toplumsal değişimi ekonomiye indirmek yanlış olacaktır. Weber; batıda ortaya çıkan rasyonelleşmiş kapitalist düşüncenin özgül ve eşsiz gelişiminin, Hindistan, Çin ve Yakın Doğu'da belirli sistem haline gelemediğini belirtmiştir. Bu iki toplum yapısını karşılaştırmış ve Batı dışında kültürün dışında rasyonel bir düşüncenin ortaya çıkmadığını belirtmiştir. Batı düşüncesinin temellerinin de rasyonel düşünceye yatkın olduğu düşüncesini vurgulamıştır. Örneğin; batının mimarisi, matematiği, bilim ve müziğe bakış açısı gibi faktörler rasyonelleştirici bir bakış açısının ürünleriydi. Kültürlerinde kişilerin üstü kurala sahip

olunması, belirli bir sistematik biçimde toplumsal davranışların sergilenebiliyor olması aynı zamanda bunların disipline edilebiliyor olunması batı da rasyonelliğin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Rasyonellik batı modernizmin sembolü olarak görülmüştür. Örnek verilirse; batılı olmayan toplumlarda org, keman, piyano gibi enstrümanların yanı sıra sonat, senfoniler, opera müzikleri de bilinmiyordu. Weber bu toplumlarda rasyonalitenin olmadığını vurgulamaktadır. Rasyonalite, modern toplumun temel yapı taşı olarak nitelendirilmektedir (Swingewood, 2020: 169).

Modern toplumda doğan rasyonalite, amaçsal rasyonelliğinin ya da çok daha acımasız olarak araçsal rasyonalitenin sonuçlarını yaşamış olmaktadır. Bu süreci yaşayan batı düşünürleri modern kapitalist sistemi ağır bir biçimde eleştirmiştir. Weber’de kapitalizmi eleştiren düşünürlerden biri olarak bilinmektedir. Weber, modern kapitalist organizasyonları benimseyen batı toplumlarında bireylerin anlama kaybı ve özgürlük kaybı yaşadıklarını ifade etmiştir. Bireyler, yaşamını anlamlandırmadan uzaklaşmıştır ve kendi dünyasında ortaya çıkan tahribata karşı koyacak bir değeri kalmamıştır. Manevi bakımından kendisini oldukça yalnız hissetmektedir. Modern toplumun temel yapı taşı olan rasyonalite bireyleri pasif hale getirmiş ve bireylerin hareket alanlarını kısıtlamıştır. Bireyler oluşan modern toplumda artık kendisini çaresiz hissetmektedir. Artık bireyler rasyonelleşmiş modern toplumda kendi varlıklarını unutmuş, aynı zamanda kendisini bir meta gibi görmeye başlamıştır. Modern rasyonel toplumda çarkın bir parçası olarak nitelendirilebilir. Weber oluşan bu durumu bireyin özgürlük kaybı olarak ifade etmektedir. Rasyonel toplumda birey özgürce düşünce düşünme gücünü yitirmiş, mesleğini özgür bir biçimde yapamaz duruma gelmiştir. Bununla birlikte kendi ürettikleri ürünleri bile özgür bir biçimde satın alamaz duruma gelmiştir. İnsanlar artık amaç olmaktan çıkmıştır, araç pozisyonuna gelmiştir (Çamlı, 2020: 15).

Modern Toplum-Bürokrasi

Bürokrasi, toplumdaki birçok unsurun temel taşı olarak yer alan bir itici güç olarak ifade edilmiştir. Bürokrasi toplumda sistemli bir yapı olarak kendisini göstermektedir. Siyasal arenada partiler, kitle desteğini alabilmek aynı zamanda koruyabilmek adına örgütlü bürokratik makinelere dönüşmektedirler. Bu durum bürokratik mekanizmanın yasallaşmasına zemin oluşturmaktadır. Bürokratik sistemin bu derece büyümesi kapsamı geniş bir fenomen olarak karşımıza çıkmasına

yol açmıştır. Bürokrasinin sınırları keskin bir biçimde çizilmiş, sistematik bir düzen ve katı bir emir komuta zincirine sahip hiyerarşik bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra devleti de kapsayan ve bilgi aracılığıyla kurulan tahakkümler yer almaktadır. En temel örgütlenme biçiminin bürokrasi olduğunu ifade etmekle birlikte bürokrasinin yeni bir biçim olmadığını, eski dönemlerde bile aslında bürokratik örgütlenme biçiminin yer aldığını vurgulamıştır. Bürokratik yapılanmanın en önemli özelliklerinden biri uzmanlaşmanın olması, bu uzmanların belirli kriterlere göre belirlenmesi ve bir araya gelen uzmanların sistemin işleyişinde etkin bir rol oynaması olarak ifade edilebilir. Bürokrasinin ve rasyonelitenin gelişmesi, kapitalizmin gelişiminde etkili olduğu belirtilmiştir. Bürokratik yapının tanımlamasında, sürekli “makine” ifadesini dile getirmiştir. Aynı makinede olduğu gibi; bürokrasi sistemi standart hale getirmiş rasyonel bir sistem olarak ifade edilmiştir. Bürokrasi, üyelerine izlemeleri gereken yolları kesin bir biçimde belirleyerek bireylerin bir çarkın dişlisi gibi hareket etmesine yol açmıştır (Weber, 2020: 14-15).

SONUÇ

Toplumların gelişim süreçleri değerlendirirken sosyologlar tarafından birçok farklı tanımlamalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Genel olarak bakıldığında modern öncesi dönemden, modern döneme doğru yaşanan evrimsel süreçte toplumların yapılarının yaşam biçimlerinin, toplumu oluşturan bireylerin arasındaki etkileşim biçimlerinin değiştiği gözlenmiştir. Değişim süreci yaşanırken, değişimin yaşandığı toplumlarda önemli değişimlerin olduğu görülmüştür. Bu değişimleri gören sosyologlar da kendi tanımlarını yaparak toplumu analiz etmeye çalışmıştır. Sosyolojinin kurucu isimlerinden olan Durkheim ve Weber’de kendi geliştirdikleri yöntemler doğrultusunda toplumların yapısını, oluşan yaşam biçimlerini, toplumdaki değişimler hakkında önemli fikirler ortaya koymuşlardır. İki sosyolog da aslında yaşadıkları döneme ait ortaya çıkan toplumsal olaylar ve bu olayların sonucunda ortaya çıkan toplumsal sorunlarla ilgili düşünceler geliştirmiş ve çözümler aramaya gitmiştir. Özellikle endüstrinin gelişimi, bunun sonucunda ortaya çıkan yeni kentler, sanayileşmenin sonucunda kentlerde yoğun nüfusların oluşması, kentlerde biriken yoğun nüfusun ekonomik, kültürel, toplumsal, siyasal sorunların meydana geldiği mekânlar olmuştur. İki sosyologda bu sorunları görmüş ve ona göre yöntemler geliştirmiştir.

Durkheim, toplumun önemini vurgulayarak toplumsal olgulardan bahsetmiş ve toplumsal dayanışma, iş bölümü gibi kavramları toplumsal sorunların çözümlemesinde ön plana çıkarmıştır. Endüstrileşmenin gelişimi, sonrasında gelişen teknolojiden dolayı toplumların yaşadıkları sorunları atlatabilmenin yolunu dayanışmanın güçlendirilmesi ile açıklamıştır. Modern toplumda farklı mesleklerin ortaya çıkması, uzmanlaşmanın yoğunlaşması bireylerin çeşitli alanlarda uzmanlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bireyler bu şekilde çeşitli mesleklere yönelmiştir. Durkheim, bu durumda toplumsal dayanışmanın sağlanabilmesi için iş bölümü kavramından bahsetmiştir. Durkheim'e göre uzmanlaşma bireyleri birbirine daha fazla bağımlı hale getirmiştir. Birbirine fazlasıyla bağımlı olan bireyler iş bölümü sayesinde dayanışma ruhuna kavuşacaklardır. Oluşan toplumsal kurumlar, her biri yapının bir parçası haline gelmiş ve birbiriyle sıkı bir bağ ile bağlanmıştır. Kurumların işleyişinin sistemli bir biçimde olması, toplumda kaosu, düzensizliğin önüne geçmiştir. Durkheim'e göre amaç düzen, istikrar, konsensüsün sağlanmasıdır. Modern toplum yapısının organik dayanışmacı bir toplum tipine geçtiğini ifade eden Durkheim, artık modern toplumun karmaşık ve çok yönlü olduğunu dile getirmiştir. Oluşan bu çeşitlilik, karmaşık yapı kaosu ve anomiye sebep olabilir. Bu kaotik ortamın önüne geçecek olan unsurlar ise; bireylerin toplumsal değer, norm, inançlara sıkı sıkıya bağlanmasıdır aynı zamanda dinin önemini çok önemli olduğu vurgusudur. Din toplumsal düzenin sağlanmasında en kritik role sahip kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlaki yapı bireylerin dayanışma güncü artırarak bireyler ve toplumları bir arada tutabilecektir. Durkheim, analizlerinde toplum temelli bir sorunlu çözme yöntemlerini kullanmıştır. Daha çok sistemi, yapıları, kurumları ve bunlar arasındaki ilişkileri temel alarak toplumsal sorunlar hakkında söylemlerini dile getirmiştir.

Weber, Durkheim'e kıyasla toplumsal dünyayı anlayabilmek ve toplumsal dünyanın inşa edilme süreçlerinde daha çok bireyi temel almıştır. Weber, sistemleri, yapıları, kurumları ele almakla birlikte önceliğini bireye ve bireyin eylemlerine vermiştir. Toplumun tek düze, sıradan, sistematik olma durumuna karşı çıkarak birey, bireylerin eylemleri ve yorumlaya dayalı bir toplum analizi sergilemiştir. Aynı zamanda modern toplumu kapitalist rasyonel toplum olarak nitelendirmiştir. Modern toplum tespitlerinde yaşam tarzı kavramını da kullanmıştır. Modern rasyonel toplumun yaşam tarzındaki değişimlerini de ele almıştır. Endüstri devrimi ve sonrasında gelişen olayların da bu süreci etkilediğini dile getirmiş, bu süreçle

birlikte rasyonelleşme ön plana çıkmaya başlamış ve bürokrasi egemenliğini oluşturma aşamasına girmiştir. Modern toplum rasyonel ve bürokratik toplumdur. Artık herkesin toplumdaki yeri ve görevi keskin bir biçimde belirlenmiştir. Bu katı hiyerarşi kurallar biçiminde her şey net bir biçimde tanımlanmıştır. Statüler, sınıflar belirgin bir hal almıştır. Toplumda artık her birey kendinden beklenen rolü oynamalıdır. Kendi bürokratik devlet kuralları belli olan aynı zamanda kuralları akıl ve bilimsel çabalarla oluşturulmuş bir yapıdadır. Rasyonel değerlerin ön plana çıktığı modern kapitalist bürokratik devlet modern toplumun göstergesidir. Weber; bireylerin bu toplumda adeta sıkışmış olduğunu, belirli bir kalıbın içine girdiğini belirtmiş ve modern toplumu “demir kafese” benzetmiştir. Demir kafes içinde bireyler hapsolmuştur. Weber’e göre modern toplumda oluşan bu süreçle birlikte bireylerde iletişim olarak sınırlanmıştır. Modern öncesi dönemde bireyler arası ilişkilerin güçlülüğü artık yerini rasyonel davranışlara, belirli bir alanın dışına çıkamama gibi yalıtılmış bir toplumun oluşmasının önünü açmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde sosyolojinin iki önemli ismi olan Durkheim ve Weber yaşadıkları dönemin toplumsal sorunlarını ele almışlardır ve ikisi de toplumun nasıl daha iyi bir düzende işleyebileceğine yönelik çalışmalar yapmışlardır. İkisi arasındaki temel farkın kullandıkları yöntemde olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Altun, Fahrettin (2017), Modernleşme Kuramı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Aron, Raymond (1986), Sosyolojik Düşüncenin Evreni, (Çev. Korkmaz Alemdar), Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, Veysel (2021), Değişen Dünya’da Sosyoloji, 16. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa.
- Cole, Stephan (1999), Sosyolojik Düşünme Yöntemi, (Çev. Bekir Demirkol), 1. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara.
- Çamlı, Ahmet Yavuz (2020), “Yeni Bir Toplum Kuram Dinamiği: Pratik-Rasyonellik”, Kocatepe İİBF Dergisi, 22, (1), 14-27).
- Çınar, Aliye (2013), Modernizm, Kent ve Toplum, Emin Yayınları, Bursa.
- Dinçkol, Abdullah (2001), Sosyolojiye Giriş, İstanbul.
- Durkheim, Émile (2014), Toplumsal İşbölümü, İstanbul.
- Durkheim, Émile (2016), Toplumbilim Dersleri, İstanbul.

Durkheim, Emile (2021), İntihar, (Çev. Figen Kıyak), 2. Baskı, Dorlion Yayınları, Ankara.

Fildiş, Berna (2018), “Marx, Durkheim ve Weber Üzerinden Klasik Dönem Sosyolojisinde Modern Devlet ve Modern Ordular”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11, (3), 1860-1876).

Goodwin, Gleen A. ve Scimecca, Joseph A. (2018), Klasik Sosyoloji Teori, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.

Huberman, Leo (1995), Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla (Çev. Murat Belge), İletişim Yayınları, İstanbul.

Kongar, Emre (2007), Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, 12. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Ritzer, George ve Stepnisky, Jeferry (2018), Sosyoloji Kurumları, (Çev. Himmet Hülür), 10. Baskı, De ki Yayınları, Ankara.

Slattery, Martin (2018), Sosyolojide Temel Fikirler, 10. Baskı, Sentez Yayınları, Bursa.

Swingewood, Alan (2020), Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, (Çev. Osman Akınhay), 5. Baskı, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Ünsaldı, Levent ve Geçgin, Ercan (2021), Sosyoloji Tarihi Dünya’da ve Türkiye’de, 9. Baskı, Heretik Yayınları, Ankara.

Wagner, Peter (2013), Deneyim ve Yorum Olarak Modernlik, (Çev. İbrahim Kaya), Pegem Akademi, Ankara.

Weber, Max (1993), Sosyoloji Yazıları, (Çev. Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Weber, Max (2020), Bürokrasi ve Otorite, (Çev. H. Bahadır Akın), 9. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.

